

ISSN 1392-5369

*Specialusis ugdymas. 2010. Nr. 2 (23), 56–67**Special Education. 2010. No. 2 (23), 56–67*

NVO VEIKLŲ, SUSIJUSIŲ SU NEĮGALIŲ ASMENŲ KOOPERAVIMOSI GALIMYBĖMIS, KRYPTINGUMAS

Liuda Radzevičienė, Darius Gerulaitis, Benas Gudiničius, Margarita Jurevičienė

Šiaulių universitetas

P. Višinskio g. 25, LT-76351 Šiauliai

Irmina Beneševičiūtė

Šeduvos m. neįgaliųjų draugija

Vilniaus g. 6, LT-82225 Šeduva, Radviliškio r. sav.

Straipsnyje pateikiamas NVO veiklų, susijusių su neįgaliųjų psichosocialinių poreikių tenkinimu, kryptingumas, įvertinant NVO veikloje dalyvaujančių (vadovų ir narių) bei asmenų, atsakingų už socialinės politikos formavimą ir organizavimą, kooperavimosi lygmenį. Taikant kokybinio tyrimo metodus (interviu ir turinio analizę), atskleistas neįgaliųjų NVO veiklos turinys, kooperavimosi galimybės ir psichosocialinių poreikių tenkinimo kryptingumas socialinio dalyvavimo apraiškų, kooperacijos siekių ir edukacinių principų taikymo NVO veiklose aspektais. Nustatyta, kad NVO veiklos pasižymi kai kuriais inovatyviais edukacinių principų taikymo ypatumais. Pačios NVO neapsiriboja tik tikslinės grupės narių mokymu ir užimtumu, bet ir prisideda prie neįgaliųjų ir kitų socialinėje atskirtyje esančių asmenų destigmatizacijos visuomenėje procesų. NVO vadovai ir asmenys, atsakingi už šalies socialinės politikos formavimą ir organizavimą, labiau akcentavo projektinių veiklų, siekiant ieškoti finansinių išteklių ir bendradarbiauti su kitomis NVO, aktualumą. Reikia konstatuoti, jog NVO vadovai bei politiką formuojantys asmenys per menkai akcentuoja mokymosi visą gyvenimą svarbą, nepakankamai remiasi asmenų patirtimi.

Esminiai žodžiai: *NVO veikla, psichosocialiniai poreikiai, socialinis dalyvavimas.*

Įvadas

Lietuvoje nepriklausomybės atkūrimas lėmė sparčius pokyčius tiek socialinėje, tiek politinėje ir kt. veiklos srityse. Demokratinės idėjos atvėrė neįgaliesiems galimybes aktyviai dalyvauti kuriant demokratinę visuomenę, esminius integracijos principus realizuojant nevyriausybinių organizacijų (toliau – NVO) veiklose. Anot Pūro (1997), pirminiame integracijos etape Lietuvoje daugiau buvo kalbama apie tradicinių įstaigų sutrikimų turintiems asmenims reorganizavimą ir naujo tipo įstaigų, tarnybų, nevyriausybinių organizacijų kūrimą. Vėlesniame etape socialinių paradigmu kaita paskatino aktyvesnį neįgaliųjų dalyvavimą visuomenės gyvenime, valstybės kūrimo procese, ir tai turėjo įtakos šalies socialinės politikos pokyčiams: centralizuota socialinės valstybės pagalba nebebuvo pajėgi užtikrinti daugumos visuomenės grupių socialinės apsaugos (Jonutytė, 2007), juolab visavertės neįgaliųjų socialinės įtraukos. Besikuriančios nevyriausybines organizacijos tapo tarpine grandimi tarp valstybės ir žmonių, kuriems reikalinga socialinė,

ekonominė, edukacinė pagalba. Dalyvaudami NVO veiklose, neįgalieji įgijo realias galimybes saviidentifikacijai ir socialiniam dalyvavimui, pilietiškumo ir prigimtinių galių raiškai. Nevyriausybines organizacijos ne tik stiprino bendruomeniškumo pojūtį, bet ir leido plėtoti daug universalesnėms žmogaus prigimtiniams teisėms bei galioms: praplėsti visuomenės patirtį bendraujant su neįgaliaisiais, edukacinėmis veiklomis kurti socialinę gerovę ne tik sau, bet ir kitiems. Taigi dalyvavimas NVO veikloje tampa svarbia prielaida demokratinės, pilietinės visuomenės formavimuisi bei neįgaliųjų, kaip aktyvių valstybės piliečių, integracijos procesų optimizavimui (Stumbraitė, 2006).

Lietuvoje NVO veikla yra labai įvairi ne tik savo turiniu, bet ir teisine samprata, jos veiklos analizė jau sulaukė nemažai tyrėjų dėmesio: ženklūs Žemaitytės (2004), Zaleskienės, Rutkauskienės (2003), Dromantienės (2003), Jonutytės, Šmitienės (2007), Ruškaus, Mažeikio (2007), Žalimienės (2002, 2006), Gailienės (2006) darbai sudaro prielaidas NVO tapti kompetentinga ir reikšminga visuomenine jėga. Mokslo idėjos, analizuotos užsienio mokslininkų darbuose

(Selian, 2004; Lewis, Madon, 2004; Lindsay, 2004) ir plėtojamos Lietuvos sociokultūriniame, ekonominiame kontekste, atskleidžia naujus NVO veiklų aspektus, kuriems pažinti reikėtų išsamesnių tyrimų. Didelė dalis NVO jungia neįgalius asmenis, kuriems dalyvavimas NVO veiklose didina jų socialinės įtraukos galimybes, tenkina socioeducacinius ir psichosocialinius poreikius. Tyrimų, kurie atskleistų neįgaliųjų gebėjimą kooperuotis nevyriausybinėse organizacijose, tarpusavio santykių tarp pačių neįgaliųjų bruožus, NVO vadovų požiūrį į organizacijos narių gebėjimą kooperuotis, valstybės atstovų vykdomą politiką NVO atžvilgiu, nepakanka. Šio tyrimo socialinį ir edukacinį aktualumą lėmė ir nacionalinės mokslo programos mokslinių tyrimų „Socialiniai iššūkiai nacionaliniam saugumui“ autorių laimėtas projektas „Neįgaliųjų socialinės gerovės plėtotė per nevyriausybinių organizacijų (NVO) veiklas“ (Nr. SIN-10102), finansuotas Lietuvos mokslo tarybos, kurio tarpiniai rezultatai ir pristatomi šiame straipsnyje. Socialinis ir mokslinis aktualumas leido suformuluoti tokius probleminius klausimus: *kaip šalyje plėtojama asmenų, dalyvaujančių NVO veiklose, gebėjimo kooperuotis, pilietiškumu ir kitomis demokratinei visuomenei būtinomis savybėmis pasižyminti praktika? Kokie psichosocialiniai ir socioeducaciniai neįgaliųjų asmenų, dalyvaujančių NVO, poreikiai yra tenkinami?* Atsakymai į šiuos klausimus praplėstų NVO veiklos turinio kryptingumą, tenkinant neįgaliųjų poreikius kooperuojantis, plėtotų NVO galias, ieškant naujų veiklos formų ir metodų.

Tyrimo objektas – NVO veiklų, tenkinančių neįgaliųjų psichosocialinius poreikius per gebėjimą kooperuotis, kryptingumas.

Tyrimo tikslas – taikant kokybinio tyrimo metodus, atskleisti NVO veiklų, tenkinančių neįgaliųjų psichosocialinius poreikius per gebėjimą kooperuotis, kryptingumą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti pagrindinius NVO veiklos, susijusias su kooperavimosi ir psichosocialinių poreikių tenkinimu, principus ir konceptus taikant teorinę analizę.
2. Taikant kokybinio tyrimo metodus (interviu ir turinio analizę), atskleisti neįgaliųjų NVO veiklų turinį, kooperavimosi galimybių ir psichosocialinių poreikių tenkinimo kryptingumą, siekiant nustatyti:

- socialinio dalyvavimo apraiškas;

- kooperacijos siekius;
- edukacinių principų taikymo ypatumus.

Tyrimo metodai: teorinė analizė; kokybinis tyrimas, empirinius duomenis renkant atviro interviu būdu; kokybinio tyrimo duomenys apdoroti turinio analizės metodu.

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 28 respondentai (N = 28), iš jų 8 NVO vadovai, atstovaujantys neįgaliųjų interesams, 16 NVO veiklose dalyvaujančių asmenų, 4 socialinę politiką formuojantys atstovai (2 Lietuvos Respublikos Seimo nariai ir 2 vykdomosios valdžios atstovai). Respondentai buvo pasirinkti tikslinės atrankos būdu. Iš viso tyrime dalyvavo 23 moterys, 5 vyrai.

Teorinis NVO veiklų, tenkinant neįgaliųjų asmenų psichosocialinius poreikius, diskursas

Kaip teigiama 2004 m. kovo 26 d. švietimo ir mokslo bei socialinės apsaugos ir darbo ministrų patvirtintoje Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijoje, šalyje būtina siekti kuo labiau įtraukti NVO bei socialinius partnerius į suaugusiųjų švietimo plėtrą. Pasak Rutkienės, Trepulės (2009), mokymosi visą gyvenimą paradigma apima visas žmogaus mokymosi sritis, numato suteikti žmogui galimybių mokytis visą gyvenimą. O tai yra labai svarbu tiems, kurie neišnaudojo ar neturėjo galimybės mokytis dėl įvairių priežasčių, atitolo nuo darbo rinkos etc. Mokymosi visą gyvenimą svarba akcentuojama tiek ES ir Lietuvos mokslo politikos formavimo kontekste, tiek švietimo praktikoje (Teresevičienė, 2001).

Šalia mokymosi visą gyvenimą principų diegimo bendruomenių, NVO ir kitų pilietinių organizacijų veiklose svarbus yra pilietiškumo ugdymas (Morris, 1998). Praeito amžiaus aštuntajame dešimtmetyje JAV ir Europoje kilęs neįgaliųjų judėjimas akcentavo pilietiškumą, kaip visateisio bendruomenės nario esminę prielaidą, kuri susideda iš dviejų dimensijų: 1) dalyvavimo politiniuose procesuose (teisės balsuoti, dalyvauti politinių partijų veikloje, burtis į NVO ar kitokias grupes interesų ir rūpesčių pagrindu, kalbos ekspresijos teisės ir kt.) ir 2) dalyvavimo bendruomenės socialiniame gyvenime.

Centrinė socialinių pokyčių ašis įteisinant pilietiškumo ir visų asmenų teises, kaip nurodo Ellis (2000) ir Morris (1998), buvo socialinio modelio atsiradimas ir vystymasis. Socialinis modelis vietoj fizinės negalės (ir žmonių, kaip

„turinčių problemų“, traktuotės) trūkumų pasiūlė identifikuoti visuomenėje socialiai konstruojamus barjerus (žmonės susiduria su tam tikrais sunkumais). Taip neigaliesiems ir kitiems socialinę atskirtį patiriantiems asmenims atsirado pokyčių keisti esamą praktiką prielaidos – naujų veiklos būdų, paremtų nauja pasaulėžiūra, plėtotė (Shakespeare, Atkinson, French, 1993). Nauja pasaulėžiūra – tai socialinis-interakcinis modelis. Jis siūlo atsižvelgti į tokius veiksnius, kaip 1) gyvenimo kokybę nebūtinai turi determinuoti tai, ką gali ar ko negali individo kūnas ar kaip funkcionuoja protas ar mąstymas. Jei, pvz., žmogus negauna darbo, tai yra diskriminacijos, o ne individo negalėjimo vaikščioti pasekmė; 2) išankstinis nusistatymas, diskriminacija, paslaugos, kurios atima galias ar dalija žmones į grupes, atskirtas nuo kitų, užkerta kelią resursams ir priimtinos aplinkos sukūrimui bei komunikacijai, yra neigalinantys barjerai, kurių reikėtų atsisakyti; 3) žmonės, turintys fizinių, intelekto ar kt. sutrikimų, yra tokie todėl, kad visuomenė, kurioje mes gyvename, juos padarė neigalius.

Universalūs demokratijos pamatai yra diskriminacinių ir hierarchinių socialinių santykių vengimas. Todėl socialinės paslaugos ir strategijos, susijusios su neigaliaisiais, kaip teigia Priestley (2001), turi būt plėtojamos atsižvelgiant į socialines priežastis. Visuomenės sveikatos ir išsivystymo rodikliai yra susiję su individų nepriklausomybės lygiu, leidžiančiu pasirinkti mokymosi, darbo, asmeninių ryšių ir dalyvavimo bendruomenėje vietą ir būdus (Braye, Preton-Shoot, 1995).

Kooperaciją veikloje, kaip vieną iš esminių NVO funkcionavimo sąlygų, lemia asmenų komunikacijos gebėjimai. Dėl savitų neigaliųjų psichofizinių charakteristikų dažnai jų komunikacijos, vadinasi, ir gebėjimo kooperuotis NVO veikloje, galimybės yra ribotos (Lindsay, 2004). Tai lemia socialinių bendravimo įgūdžių stoka, ribotos tokių patirčių taikymo praktikoje galimybės, neadekvatus visuomenės požiūris į neigaliuosius ir neigaliųjų elgsenos visuomenėje problemos, žinių, reikalingų efektyviam bendravimui kurti ir palaikyti, stoka. Taigi komunikacinių gebėjimų ribotumas tiesiogiai veikia ir NVO narių gebėjimą kooperuotis, kuris reikalingas visuose NVO veiklos lygmenyse. Bendri nevyriausybinių organizacijos narių interesai ir jų kaita, tęstinis projektavimas – visa tai reikalauja veiksmo, gebėjimų ir atvirumo

konfliktnėmis, konkurencinėmis aplinkybėmis (Ruškus, Mažeikis, 2007).

Aptardamas socialinio dalyvavimo idėją, Ebersold (2004) išskyrė kooperacijos, kaip socialinio dalyvavimo plėtotės, kryptis:

- a) ryšių, siekiant didesnės neigaliųjų kooperacijos, kūrimas. Kintanti aplinka sudaro prielaidas kurti tarpasmeninius ir tarpinstitucinius ryšius per visapusišką individo dalyvavimą bei išitraukimą į bendruomenių, organizacijų veiklą;
- b) socialinės įtraukos per asmens įgalinimą skatinimas. Pagrindinė bendruomenės veiklos užduotis – įgalinti asmenį padedant jam atskleisti stipriausias puses ir riboti silpnųjų raišką (Ruškus, Mažeikis, 2007). Neigaliųjų kooperacija suvokiama bendrais, sėkmingai veikiančiais NVO principais. Neigaliųjų gebėjimas kooperuotis tai ne tik pastarųjų dalyvavimas NVO, bet ir naudingi santykiai, poreikių tenkinimas, kurie tampa akivaizdžiai naudingi žmogui bei pačiai visuomenei (Ruškus, 1996). Taigi apibendrinant galima išskirti neigaliųjų kooperaciją skatinančius ir lengvinančius veiksnius: NVO veiklos turinį bei dalyvaujančių NVO asmenų socialinį atvirumą ir pasirengimą bendradarbiauti.

Kiekviena NVO, atstovaudama tam tikrai visuomenės interesų grupei, realizuoja ne tik savo tikslus, bet įgyja ir plečia socialinį pažinimą ir pripažinimą, vykdo švietėjiškas veiklas, sprendžiant neigaliųjų problemas socialiniame kontekste. Aktyvų neigaliųjų (ne)dalyvavimą NVO veiklose lemia daugelis veiksnių, todėl dalyvavimas NVO veikloje dažnai tampa iššūkiu ne tik neigaliesiems, bet ir visuomenei. Viena iš NVO sėkmingos veiklos prielaidų – neigaliųjų gebėjimas kooperuotis, kurį lemia ir neigaliųjų tarpusavio santykių ypatumai ir motyvai, skatinantys žmones bendrai veiklai. A. Adleris (žr. Bieliauskaitė, Zubienė, 2008) nurodo, kad bendrumo, priklausymo kitiems poreikis yra vienas iš įgimtų žmogaus bruožų, taigi bendravimas tenkina bazinius psichinius žmogaus poreikius. Sąveika tarp individų kuria prielaidas socialinio tapatumo ir socialinių vaidmenų identifikacijai, socialinės adaptacijos galimybės, stiprinant neigaliojo savivertę, pasitikėjimą savo galiomis (G. Mead, žr. Giddens, 2005). Nepakankami bendravimo įgūdžiai neigaliesiems tampa socialinės įtraukos barjeru: neigaliesiems dėl neadekvačių bendravimo įgūdžių, savo

negalės interpretavimo; visuomenei – dėl nepalankių nuostatų į neįgaliuosius bei menko jų pažinimo (Lewis, Madon, 2004). Tokiu būdu NVO veikloms, kurioms būtina narių kooperacija, atsiranda grėsmė dalyvauti socialinėse, politinėse, ekonominėse, kultūrinėse erdvėse (Ruškus, Mažeikis, 2007). Tai pažymi ir Galvanauskaitė, Ibenskas, Juralevičienė (2006), nurodydami NVO bendradarbiavimo su kitomis institucijomis stoka, NVO veiklų apsiribojimą materialinės pagalbos teikimu.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Apklausoje dalyvavo nevyriausybinų organizacijų iš Šiaulių, Radviliškio, Pakruojo, Panevėžio miestų bei rajonų vadovai (N = 8) ir nariai (N = 16).

Visos NVO vadovės yra moterys, nuo 45 iki 65 m. amžiaus, turinčios ribotą darbingumą. Vadovavimo NVO stažas – nuo 3 iki 9 metų. Tyrime dalyvavusių NVO narių (2 vyrai ir 14 moterų) amžius yra nuo 30 iki 70 metų, jie turi ribotą darbingumą ir NVO veikloje dalyvauja nuo 7 iki 30 metų.

Taip pat tyrimo metu apklausti 4 asmenys, tiesiogiai nedalyvaujantys NVO veiklose, tačiau jie yra įstatymų leidybos bei šalies socialinę politiką vykdančių institucijų atstovai (miesto seniūnas, savivaldybės socialinės paramos skyriaus vedėjas ir du Seimo nariai).

Kokybinis tyrimas atliktas naudojant pusiau struktūruotą interviu metodą, kuriam būdinga tam tikra vidinė struktūra, tačiau tai netrukdo respondentui reikšti savo mintis (Wolfendale, 1999). Kokybinis tyrimas pasirinktas todėl, kad norėta išsamiau paanalizuoti neįgaliųjų gebėjimo kooperuotis galimybes per gilesnį jų elgsenos bei nuostatų pažinimą. Tokia kokybinė analizė leidžia pažinti ir tikslingai modeliuoti NVO dalyvaujančių asmenų veiksmus, atspindinti esamą NVO situaciją, taip pat leidžia prognozuoti neįgaliųjų

gebėjimo kooperuotis ateities poreikius ir numatyti efektyvius kooperacinių gebėjimų ugdomosi būdus. Struktūruotas interviu buvo sudarytas pagal dvi svarbiausias temas, kurios leido atskleisti tyrimo tikslą. Pirmoji interviu tema ir ją sudaranti klausimų serija buvo skirta atskleisti neįgaliųjų NVO veiklų turiniui ir poreikių tenkinimo kryptingumui; antroji – NVO veiklų vertinimams bei galimybėms, stiprinančioms neįgaliųjų kooperaciją, tenkinant psichosocialinius poreikius, nustatyti.

Iš viso buvo gauti 328 teiginiai – empiriniai neįgaliųjų kooperavimosi NVO veiklose raiškos, tenkinant psichosocialinius asmenų poreikius, indikatoriai. Turinio analizės metodas leido išskirti ir susisteminti struktūruoto interviu metu gautus prasminius vienetus, juos reitinguoti pagal subjektyviai tyrimų dalyvių išsakytą minčių raišką – įvertinti skaičiuojant prasminių vienetų pavartojimo dažnį.

Visa interviu metu gauta medžiaga – autentiška tyrimo dalyvių patirtis ir NVO veiklų, poreikių tenkinimo vertinimai – apdorota taikant turinio analizės metodą (Guba, Lincoln, 1994). Tai yra atlikta empirinių indikatorių kategorizacija – teiginiai sugrupuoti (kategorizuoti) tyrėjų pagal jų semantinį (prasminį) panašumą, o vėliau sudarytos kategorijos suteikiant joms pavadinimą, atspindintį kategorijos esmę. Siekiant duomenų subjektyvumo faktoriaus redukcijos, kuriant kategorijas, dalyvavo 7 tyrimo dalyviai, traktuoti kaip ekspertai. Jie ir grupavo teiginius pagal semantinę prasmę, ir įvardijo grupės diskusijose sugrupuotus teiginius. Visi tyrimo duomenys (kategorijos, subkategorijos, jas iliustruojantys teiginiai ir jų pasikartojimo dažnis) pateikiami lentelėse laikantis reitingo dėsnio (nuo daugiausiai iki mažiausiai kartų paminėti teiginiai).

Teiginiai (empiriniai indikatoriai), kurių esmė buvo NVO veiklų kryptingumas, sudarė vieną atskirą kategoriją (žr. 1 lentelę).

Kategorija „NVO veiklų kryptingumas, orientuojantis į socialinių paslaugų teikimą ir kultūrinių, užimtumo, bendravimo poreikių tenkinimą bei neįgaliųjų atstovavimą“ ir jos turinys (N = 28)

Kategorija	Subkategorijos	Iliustruojantys teiginiai ¹	Teiginių dažnis
NVO veiklų kryptingumas, orientuojantis į socialinių paslaugų teikimą ir kultūrinių, užimtumo, bendravimo poreikių tenkinimą bei neįgaliųjų atstovavimą	NVO veiklos, orientuotos į socialinių paslaugų teikimą	„Nu, kaip reiškiams, jeigu vardinant maudymosi yra vat, skalbimas, prausimas yra“; „Tie, kurie guli, reikia „pampersų“ labai, juk neįgalieji neišsiskalbs savo patalynės“; „Skalbinius surenkam ir į sanatoriją nuvežam“; „Lankymas į namus, kambario tvarkymas“; „Smagu, kai gaunu socialines paslaugas, man ir rūbus išskalbia“; „Nu, kad pagerėtų jų gyvenimo kokybė“; „Tenkinti būtiniausius poreikius“; „Be abejo, privažiavimas, butai, laiptinės pritaikymas“; „Tikimės, kad ateityje mūsų organizacija teiks neįgaliesiems socialines paslaugas, teiktų masažo, skalbimo, maudymosi“; „Skalbimo mašiną reikia nusipirkti dar vieną“; „Leisti vaistus neįgaliesiems“.	41
	NVO veiklos, orientuotos į kultūrinių poreikių tenkinimą	„Visi pamato, kad neįgalieji yra gabūs dainai“; „Tokie esam neįgalieji ir galim savo dainomis, savo talentais sušildyti, kad ir rūsčiausio žmogaus širdį“; „Turim ansamblį, dainuojam, turim dramos būrelį, vaidinam“; „Nemokamai veža į ekskursijas, suteikia daug gerų akimirku“; „Leisti laisvalaikį“; „Kultūrinėje srity daug pasiekę, vaidmuo yra tikrai nemažas“; „Neįgalieji gali atskleisti savo gabumus, gražiai dainuoja, turi nepaprastus balsus, taip malonu jų klausytis“; „Rūpinasi jų dvasinių ir kultūrinių poreikių tenkinimu“; „Nu, aš manau, gal daugiau integruosis truputėlį“; „Kad daugiau turėtume koncertų“; „Kviesti į kultūros namus dainuoti“.	35
	NVO veiklos, orientuotos į bendravimo tarp asmenų poreikių tenkinimą	„Nori pasikalbėti... Trūksta jiems bendravimo“; „Bendrauja, nes taip jaučiasi neįgalieji vieniši“; „Įvairūs pokalbiai, svarbu, kad išgirstų gerą žodį“; „Buvimas kartu jau yra socialinė pagalba“; „Reikia bendravimo“; „Išsipasakoji nuoskaudas, nes sveikas neįgaliojo vis tiek nesupras“; „Turi bendrauti, kad kuo mažiau patirtum vienišumą, žinot, kaip neįgaliesiems yra“.	24
	NVO veiklos, orientuotos į materialinės paramos teikimą	„Tai vieniems mes vežimėlių parūpinam, gavome paramos iš dekanų rūbėlių“; „Labdaros labai nori, čia pats didžiausias poreikis“; „Materialinė nauda reikalinga, nes visi tik ir nori tos labdaros“; „Gaunam labdarą, duoda koks verslininkas ten kokią kapeiką“; „Jie ateina pašalpi, prašo miesto seniūno“; „Pagrindė aktyvumas pasireiškia neįgaliųjų, kaip reikia labdaros ateiti į mūsų organizaciją“; „Va, ateina daugiau, kad dalinsim rūbus, ateina ir patys pasyviausi neįgalieji“; „Dėl materialinės paramos visada yra nauda“.	21
	NVO veiklos, orientuotos į asmenų įsidarbinimo galimybių didinimą	„Įsidarbinimo problemos“; „Dar socialinės įmonės kiek priima, bet įsidarbina tai dažniausiai žmonės tik lengvos negalės“; „Poreikis yra, kad darbo mokymas vyktų pagal gyvenamąją vietą. Dėl šito poreikio aš kreipiausi į Švietimo ministeriją bei į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją“; „Darbą skatinti vat lyg galėtų įsidarbinti“; „Nu, vis to darbo ieško, bet kokio, kad tik dirbtų“; „Vat įdarbinimo, kad nebūtų atstumti“; „Kad draugija turi rūpintis, kad darbą surasti, kad turėtų jie geriau gyventi“; „Dėl įdarbinimo, tai žmonėms aišku, kad sunku. Ypač, kurie visai nemato“; „Norėčiau kažkur įsidarbinti“; „Dabar ieškoma neįgaliesiems darbo, kad neįgaliuosius įdarbinti“.	19
	NVO veiklos, orientuotos į neįgaliųjų atstovavimą bei teisių gynimą	„Atstovauti akluosius ir silpnaregius savivaldos institucijose“; „Neįgaliųjų teisėms atstovauti, ginti jų interesus“; „Atstovaujam interesus dėl šitų ant autobusų parašytų numerių“; „Pagrindė dėl lengvatų nėra neįgaliesiems“; „Reikėjo atstovauti dėl paskolos neregiam, nu, tada kreipiamės į Seimo narę, kad padėtų“; „Atstovauti ir ginti mūsų organizacijos narius“.	12
	NVO veiklos, orientuotos į asmenų užimtumo poreikių tenkinimą	„Neįgalieji kviečiami į darbo terapijos užsiėmimus“; „Kad neįgalieji galėtų save realizuoti bendruose užsiėmimuose“; „Nu, kad tik užsiimtų“; „Visi turi užimtumą kokį nors“; „Organizuojame užimtumą“; „Neįgaliųjų užimtumo problemoms spręsti per mažai sukurta socialinių įmonių, aktyviai skatinti jų veiklą, ypač NVO, nes tai arčiausia prie neįgaliaus įstaiga“.	12
	Iš viso:		

¹ 1–6 lentelėse pateikiami autentiški, neredaguoti teiginiai (iš interviu protokolų).

Remiantis tyrimo duomenų analize, konstatuotina, kad bene svarbiausia pačių neįgaliųjų, NVO administracijos bei tiesiogiai su politikos formavimu susijusių tyrimo dalyvių vertinimu, esmingiausia NVO veiklos sritis yra orientacija į socialinių paslaugų teikimą. Taip pat paminėtina, jog kultūrinių, užimtumo bei bendravimo tarp asmenų poreikių tenkinimas sudaro vieną kertinių NVO kooperacijos kryptingumo vektorių. Tyrimo rezultatai rodo, jog NVO administracijai ir patiems NVO nariams svarbūs yra materialinės paramos teikimo / gavimo ir siekio įsidarbinti poreikiai. Vertinant išskirtos kategorijos turinį iš edukologijos ir andragogikos mokslo pozicijų, labai pozityvu yra tai, kad tyrimo dalyviai akcentavo NVO veiklas,

orientuotas į neįgaliųjų atstovavimą bei teisių gynimą municipaliniu lygmeniu. Tai yra žmonių socialinio kapitalo kaupimo forma (Roulstone, 1998) ir bendruomenės telkimo prielaidos, kurios yra būtinos demokratinėje piliečių visuomenėje.

Kita tyrimo metu išskirta kategorija yra susijusi su NVO ir jose veikiančių asmenų socialinio dalyvavimo apraiškomis. Tai socioedukaciniu požiūriu kokybiškai priešingo (nei pirmoji ir gausiausia kategorija apie socialinių paslaugų teikimo ypatumus) poliaus kokybinio tyrimo duomenų grupė, kuri nurodo NVO narių įsitraukimo ir bendro įnašo į bendruomenines veiklas tendencijas (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Kategorija „Socialinio dalyvavimo požymiai“ ir jos turinys (N = 28)

Kategorija	Subkategorijos	Iliustruojantys teiginiai	Teiginių dažnis
Socialinio dalyvavimo požymiai	NVO narių įsitraukimas ir įnašas į bendruomenines veiklas	„Ėjom į kapus tvarkyti, pagerbti apleistų kapų, prisidėjome talka prie bažnyčios tvarkymo, mes, būtent neįgalieji,ėjome tvarkyti bažnyčios patalpas“; „Organizacija įkūrė šį centrą, kad tėvai gali vesti vaikus ir eiti į darbą, aišku, kad gerai, ir tėvai gali išeiti į darbą ir rajonui nauda, kad daugiau darbininkų“; „Nauda miestui buvo tokia, kad gerumo dieną darėm, darėm ne tik neįgaliesiems, bet ir sunkiai besiverčiantiems žmonėms, socialiai remtiniems“; „Mūsų nauda miestui paskaičiuojama taip: tuo momentu, kada ateina žmogus pasiklausti į mūsų koncertą, jis tuo momentu neina pas daktarą, prailginam, atitolinam nuo ligų ir bėdų“; „Mūsų organizacija davė naudą miestui, kad mes prisidėjome prie artėjančios Žolinės šventės, neįgalieji nešėme aukas“; „Man teko dirbti kaip neįgaliam, miesto labai plyteles dėjau“.	12
	Neįgaliųjų pilietinio iniciatyvumo apraiškos inicijuojant NVO veiklas	„Valstybė vėl kažko kito nesukurs, NVO iš apačios atsirado valdžia jų nekūrė, žmonės patys privalo norėti“; „Čia priklauso nuo pačių tų NVO, turi būti iniciatyvos“; „Mat mes laikysimės, tik vieni už kitus stovėdami bei burdamiesi“; „Neįgalieji entuziastingai privalo dalyvauti sociokultūriniame gyvenime, patys rodyti iniciatyvumą“; „Skatinti žmonių su negale veiklumą, jiems lygiai su visais dalyvaujant visuomenės gyvenime“.	11
	Neįvardytas neįgaliųjų aktyvumas ir iniciatyvumas dalyvauti NVO	„Žmogus tik pats gali, bet jeigu žmogus nenorės, tai jis ten neis netgi pati pirmininkė neprivers“; „Trecdalis mūsų narių stengiamės aktyviai įsivesti, save įvesti į gyvenimą bei draugijos veiklas“; „Kad nesėdėtų žmonės namuose užsidarę“; „Nariai turėtų būti aktyvesni ir patys reikšti savo poreikius“; „Patys ateina neįgalieji“; „Skatinam būti aktyviais, tai kad nebūtų tarp keturių sienų izoliacijos“; „Kiti tėvai neįgaliųjų yra aktyvūs, nori išeiti iš namų“.	10
	NVO veiklose dalyvaujančių asmenų aktyvinimas pasitelkiant kitus iniciatyvius, aktyvius narius	„Gali draugai, jeigu jie mokės pritraukti kitus neįgaliuosius, tik savo pavyzdžiu bei aktyvumu užkrečia kitus“; „Ir kiti užsikrečia reikia tik panorėti“; „Nu, kažkaip paskatina, kaip mane kas pakviečia“.	7
	Neįgaliųjų galimybių dalyvauti visuomeninėje veikloje didinimas per NVO	„Tiesiog pajungti neįgaliuosius į visuomenę“; „Invalidai sėkmingai integruosis“; „Mes gi sėdėjom namie, prieš kokius šešis, penkis metus nematydavom neįgalaus, o dabar ir į koncertą eis neįgalieji“; „Nu, aišku, izoliuoti buvo, gal dabar tik pradeda išeiti į viešumą“; „Neįgalieji pradėjo išeiti į žmones, negu seniau, tarp savo keturių sienų, juk buvome visi“.	5
Iš viso:			45

Šioje kategorijoje išskirtas asmenų įsitraukimas ir kooperacija su kitais per begalines, pasikartojančias ir varijuojančias tiek formalias, tiek neformalias sąveikas, kurių metu plėtojami bei kuriami socialiniai tinklai, normos, nusistovėjusi tvarka ir ryšiai, kaupimo rezultatas (Jack, Jordan, 1999). Tyrimo dalyviai (ir patys neįgalieji, ir NVO vadovai), komentuodami NVO veiklų turinį ir poreikių tenkinimo kryptingumą, nurodė neįgaliųjų pilietinio iniciatyvumo apraiškas: iniciatyvas spręsti piliečių poreikius „iš apačios“, bendrą poziciją, susijungus į organizacijas siekti spausti valdžią, kad būtų imtasi priemonių šalinti egzistuojančias socialines problemas.

Kiek silpnesnis ir mažiau prie socialinio dalyvavimo plėtotės prisidedantis tyrimo dalyvių NVO kooperacijos siekių vertinimas yra susijęs su

konkrečiai neįvardytu, abstrakčiu neįgaliųjų aktyvumu ir iniciatyvumu dalyvauti NVO. Tyrimo dalyviai kalbėdami akcentavo neįgaliųjų aktyvinimą pasitelkiant kitus, aktyvumu ir lyderystės savybėmis pasižyminčius asmenis, bei įvairių gebėjimų plėtotę, kuria siekiama atskleisti neįgaliųjų gabumus, jų galimybes, suteikiančias pasitikėjimo, savivertės. Anot mokslininkų (Jones, 2002; Ruškus, Mažeikis, 2007), labai svarbus yra asmenų bendravimas, siekis mažinti socialinę atskirtį, kuri kuriasi užsidarius vienos bendruomenės rate (savotiškoje subkultūroje).

Tyrimo metu išskirta kategorija, kurios turinį sudaro neįgaliųjų gebėjimo kooperuoti įvairiose NVO veiklose bei kooperavimosi galimybės bei barjerai (jų turinys pateikiamas 3 lentelėje).

3 lentelė

Kategorija „NVO administracijos ir narių kooperacijos siekiai, akcentuojant materialinių išteklių ir specialistų įtraukimą“ ir jos turinys (N = 28)

Kategorija	Subkategorijos	Ilustruojantys teiginiai	Teiginių dažnis
NVO administracijos ir narių kooperacijos siekiai, akcentuojant materialinių išteklių ir specialistų įtraukimą	Bendradarbiavimo su šalies ir užsienio socioedukacines paslaugas teikiančiomis NVO stiprinimas	„Susidraugauti su kitomis NVO“; „Važiuoju į kitus centrus, domiuosi, kaip kitur organizacija dirba“; „Telefonu palaikom ryšį su visais“; „Siekiamo bendradarbiauti su kitomis draugijomis, vis smagiai“; „Labai svarbu ir kontaktuoti su paramos skyriumi“; „Bendradarbiaujam su švietimo įstaigom, visokius mokymus vedame“; „Socialinės paramos skyrius reguliariai domisi neįgaliaisiais ir informaciją apie neįgaliųjų lūkesčius renka bendradarbiaujant su nevyriausybinėmis organizacijomis“; „Didelę reikšmę turėtų su tarptautinėmis organizacijomis, tokie, kad būtų mainai“; „Reikia gal tokių mainų su Europa“.	18
	Finansinių išteklių trūkumas, ribojantis NVO veiklas	„Galima įvairias veiklas vykdyti turint pinigų“; „Duok Dieve, kad būtų finansavimo kažkiek“; „Gauti paramą“; „Ieškoti nuolat rėmėjų, kad gauti pinigų“; „Igyvendinti sunku viską, nes viskas remiasi į finansus“; „Kad turėtume paramos iš kur nors“; „Jei turtingesnės valstybės, tai sušelpėtų kažkuo“; „Kad kas paremtų nors truputėlį realiai, o ne dėl akių“; „Materialinės naudos, o ką valdžia, tai nieko neduos“.	14
	Specialistų įtraukimas į NVO veiklas	„Turi vis tiek kažkoks socialinis darbuotojas ateiti į nevyriausybę organizaciją“; „Mes norėtumėm ateityje turėti savo NVO tiflopedagogą“; „Reikia, kiek galima, panaudoti kompetencijas savo“; „Kaip sakoma, tą kompetenciją šiek tiek parodyti“; „Reikia daug kompetencijų turėti dirbant su neįgaliaisiais“; „Irgi va to tiflopedagogo, kur su lazdele mokina reikia“; „Tai ir psichologo reikia, tarkim, kažkokie konsultantai“.	8
Iš viso:			40

Nors, viena vertus, kategorijos turinys žymi pozityvius NVO kooperacijos ir veiklos kryptingumo aspektus, reikia konstatuoti, kad

bendradarbiavimo su kitomis NVO ir socio-edukacines paslaugas teikiančiomis institucijomis stiprinimas, kaip rodo tyrimo dalyvių vertinimai,

yra ne visada aiškus ir prasmingas, mažai susijęs su konkrečių socialinių problemų sprendimų paieškomis (kaip teigia vienas NVO vadovas: „Siekiamo bendradarbiauti su kitomis draugijomis, vis smagiai“). Kitų pragmatiškų motyvų tyrimo dalyviai neatskleidė. Bendradarbiavimo ir partnerystės tinklų kūrimas stokoja konkrečių, pragmatiškų žingsnių, kur aktyvumas atsipirktų (socialine, ekonomine ar ugdymosi prasme) bendraujant tiek neįgaliųjų subkultūroje (tarpusavyje, su kitomis NVO ar tarpžinybinio lygmeniu), tiek asmenims veikiant bendruomenėje.

Siekus kooperuotis lemia NVO veiklos tikslai, įvairiuose lygmenyse vykstantis bendra-

darbiavimas, kooperuotas mokymasis (Bonnie, Clements, 1991) ir psichosocialinių bei socioedukacinių poreikių tenkinimas, tačiau pastariesiems užtikrinti, anot pačių NVO lyderių, stokojama tinkamų specialistų. Be to, tyrimo metu palyginti dažnai paminėtas NVO veiklas ribojantis finansinių išteklių trūkumas. Pastarojo įveikai neretai tarnauja nacionaliniu ar ES lygmeniu teikiami projektai (materialinei bazei pagerinti, naujų, inovatyvių socioedukacinės pagalbos būdų teikimas etc.). Tai yra dar vienos kategorijos, susijusios su NVO administracijos iniciatyva kooperacijai, socialinių paslaugų plėtrai rengiant projektus (žr. 4 lentelę), turinys.

4 lentelė

Kategorija „NVO administracijos iniciatyva kooperacijai, socialinių paslaugų plėtrai rengiant projektus ir strateguojant veiklas“ ir jos turinys (N = 28)

Kategorija	Subkategorijos	Ilustruojantys teiginiai	Teiginių dažnis
NVO administracijos iniciatyva kooperacijai, socialinių paslaugų plėtrai rengiant projektus ir strateguojant veiklas	NVO veiklos, orientuotos į socialinių paslaugų plėtrą ir informacijos teikimą tikslinėms grupėms	„Pagerės aptarnavimas tų žmonių, jiems bus geriau“; „Lankymas į namus labai duoda gerų rezultatų“; „Plėsti kuo daugiau tų paslaugų“; „Reikia ir socialinių paslaugų, ypatingai akliams“; „Domimės neįgaliaisiais, jiems teikiame informaciją“; „Neįgaliuosius suburti reikalinga ir informacija, ką duoda draugija“.	21
	NVO veiklos, susijusios su nacionalinių projektų rengimu, siekiant gerinti paslaugų kokybę	„Projektą sukurti, kad finansuotų“; „Ieškoti nuolat rėmėjų, kad gauti pinigų“; „Nu, bet šiaip geriausia atveju leidžia rašyti į savivaldybę projektus“; „Rašyti tuos projektus mes valdžiai ir tiek“; „Mes rašom projektus miesto rajonui“; „Projektus parengti, tai priklauso nuo vyriausybės finansavimo tokiom mūsų organizacijoms“; „Rimti projektai, kai kad Klovainių sutrikusio intelekto jaunuolių centrą kūrėm“.	12
Iš viso:			33

Kaip matyti iš kategoriją sudarančio tyrimo duomenų turinio – išskirtų subkategorijų – vienas labiausiai NVO vadovų plėtojama veiklos barų yra socialinių paslaugų, siekiant užtikrinti įvairių poreikių tenkinimą, plėtra. Socialinių paslaugų plėtra įvardijama kaip prioritetinga NVO efektyvumo kryptis. NVO vadovai išvelgė, jog ateityje tikimasi, kad neįgalieji bus motyvuoti naudotis socialinėmis paslaugomis, atsirast partnerystė tarp kitų NVO, siekiant įgyvendinti projektines veiklas. Taigi, tyrimo dalyviai (politikai, patys neįgalieji, dalyvaujantys nevyriausybinių organizacijų veiklose), vertindami

NVO efektyvumo galimybes, įvardijo labiau neįgaliųjų poreikius tenkinančius prioritetus, tačiau mažai plėtojo NVO orientacijos į socioedukacinių poreikių tenkinimo, mokymosi visą gyvenimą (Nachshen, 2004), rėmimosi asmens turima patirtimi ir aplinkos resursų panaudojimo (Booth, 1999) ar kitų inovatyvių darbo formų ir būdų plečiant NVO veiklas paieškos viziją.

Dar viena svarbi tyrimo metu išskirta NVO kooperacijos kryptingumo turinį žyminti kategorija yra susijusi su NVO veiklų ir vadovų kaip ekspertų vertinimais (žr. 5 lentelę).

Kategorija „Edukacinių, mokymosi visą gyvenimą principų ir teigiamų nuostatų visuomenėje formavimo NVO veiklose siekiai“ ir jos turinys (N = 28)

Kategorija	Subkategorijos	Ilustruojantys teiginiai	Teiginių dažnis
Edukacinių, mokymosi visą gyvenimą principų ir teigiamų nuostatų visuomenėje formavimo NVO veiklose siekiai	Edukacinės veiklos inicijavimas ir skatinimas	„Na, plėtojama, tai kad būrelių būtų nu, va toks užimtumas“; „Labai reikia neigaliesiems kompiuterių kursų“; „Tikimės, kad ateityje gerai veiks amatų mokymai“; „Trūksta švietėjiškos pagalbos“; „Gerai būtų, kad padėtų draugija studijuoti man“; „Reikia daug mokymų neigaliesiems, gal kur mokintųsi“.	9
	Teigiamų nuostatų apie neigaliosius formavimas visuomenėje	„Be abejo, vis tiek apie neigaliosius irgi kuria gerą įvaizdį, juos kelia prieš visuomenę“; „Tai ir įvaizdžio reikalai, nu neigaliesiems“; „Dėl nepakankamo švietimo ir informavimo žmonės su negale pasigenda palankaus visuomenės požiūrio“; „Pirmiausia jūs padarykit patys, ką sugebat ir dar daugiau, negu sugebat. Vienas dalykas tai formuoja visuomenės požiūrį“.	4
Iš viso:			13

Vertinant viso tyrimo metu gautus duomenis, ši kategorija, nors labai svarbi iš pilietinių ir edukologijos mokslo pozicijų, tyrimo dalyvių nebuvo traktuota kaip labai aktuali ir esminė (kadangi tepaminėti vos keliolika teiginių). Tačiau atskleistas svarbus NVO veiklų plėtros potencialas – orientacija ne tik į socialines paslaugas, bet ir iniciatyvų, kaip per švietimą, mokymąsi atsiverti ir išeiti į bendruomenę, kurti bendros veiklos liudijimus, galimybes. Patys tyrime dalyvavę neigalieji, dalyvaujantys NVO veiklose, pabrėžia edukacinės veiklos svarbą: tyrimo dalyviai, nors ir labai retai, tačiau kaip potencialų NVO pokyčių elementą, nurodė ugdomąjį poveikį. Tai yra studijų, mokymosi svarbą, kas įgalina dalyvauti darbo rinkoje, visuomenėje apskritai.

Išvados

- Kaip rodo teorinės analizės duomenys (ypač iš sociologinės perspektyvos), į pilietinę visuomenę žvelgiama kompleksiskai, ją siejant su įvairiais politiniais, ekonominiais ir socialiniais reiškiniais. Viena esminių nevyriausybinų organizacijų kaip pilietinių bendruomenių veiklos strategijų principų turėtų būti ne tik įvairių socialinę atskirtį patiriančių ar kitų diskriminuojamų asmenų, jų grupių poreikių tenkinimas. Svarbūs ir savanorystės, pasitikėjimo, neigaliųjų gebėjimo kooperuotis bendrai veiklai principai. Taigi, esminės NVO veiklos turėtų apimti mokymosi visą gyvenimą principų taikymą,

pilietiškumo ugdymo ir socialinio kapitalo bei dalyvavimo skatinimą.

- Tyrimo metu, taikant kokybinio tyrimo metodus, atskleistas neigaliųjų gebėjimo kooperuotis ir psichosocialinių poreikių tenkinimo NVO veiklose kryptingumas (išskirtos šios kategorijos): *NVO veiklų kryptingumas, orientuojantis į socialinių paslaugų teikimą ir kultūrinių, užimtumo, bendravimo poreikių tenkinimą bei neigaliųjų atstovavimą; socialinio dalyvavimo požymiai; NVO administracijos ir narių kooperacijos siekiai, akcentuojant materialinių išteklių ir specialistų įtraukimą; NVO administracijos iniciatyva kooperacijai, socialinių paslaugų plėtrai rengiant projektus ir strateguojant veiklas; NVO psichosocialinių poreikių tenkinimo ir vadovų kaip ekspertų veiklos vertinimas ir edukacinių, mokymosi visą gyvenimą principų bei teigiamų nuostatų visuomenėje formavimo NVO veiklose siekiai.*
- Remiantis kokybinio tyrimo rezultatais, galima daryti prielaidą, kad neigaliųjų kooperacijos siekiai ir esminiai NVO veiklų bruožai yra stipri orientacija į psichosocialinių poreikių tenkinimą. Kaip svarbūs buvo įvardyti socialinių paslaugų, bendravimo poreikiai, interesų atstovavimas. Viena vertus, tai lemia bendruomeniškumo plėtotę visuomenėje, atitinka socialinio modelio prielaidas, kai asmenys iniciatyviai veikia pasitelkdami konkrečioje bendruomenėje esamus resursus (NVO, specialistų pagalbą

etc.) ir siekia gyvenimo kokybės gerinimo. Tačiau, kita vertus, tyrimo rezultatai atskleidžia ir tam tikrų inovatyvių socioedukacinės pagalbos principų ir būdų plėtotės galimybes: tyrimo dalyviai, kalbėdami apie NVO plėtrą ir pokyčių kryptingumą, mažai akcentavo pilietinės visuomenės kūrimo bei palaikymo, kur bene svarbiausi elementai yra NVO tinklai ir piliečių kooperacinės elgsenos stiprinimas, aspektus.

Iš tyrimo metu gautų duomenų matyti, kad patys neįgalūs asmenys, dalyvaujantys NVO veiklose, reiškė mokymų ir galimybių dalyvauti darbo rinkoje siekius, kas atitinka kai kurias socialinio dalyvavimo filosofines nuostatas. Socialinis dalyvavimas leidžia siekti asmens ir įvairių specialistų lygybe grįstos kooperacinės sistemos, dalyvauti priimant sprendimus, susijusius su gyvenimo kokybe. Kai asmenys yra aktyvūs visuomenės ir bendruomenės nariai, socialinis dalyvavimas gali įgyti politinio atstovavimo ir dalyvavimo bei kitas formas.

- Apibendrinus tyrimo rezultatus, galima daryti prielaidą, jog NVO veiklos pasižymi kai kuriais inovatyviais edukacinių principų taikymo ypatumais. Tai yra vykdomi mokymai, susiję su kompiuterių naudojimu ir kt. Tyrimo metu išryškėjo pozityvi tendencija, jog pačios NVO neapsiriboja tikslinės grupės narių mokymu ir užimtumu, bet prisideda ir prie neįgalųjų bei kitų socialinėje atskirtyje esančių asmenų destigmatizacijos visuomenėje procesų. Tačiau, kaip rodo interviu duomenys, patys NVO vadovai ir administracija labiau akcentuoja projektinių veiklų, siekiant ieškoti finansinių išteklių ir bendradarbiavimo su kitomis NVO, aktualumą.

Teorinės tyrimo išvalgos ir interviu metu gauti duomenys rodo, kad NVO vadovai ir politiką formuojantys asmenys per menkai akcentuoja mokymosi visą gyvenimą svarbą, andragogikos (suaugusiųjų švietimo) principų, tokių kaip rėmimasis asmenų patirtimi, ir kooperacijos gebėjimų, kaip esminių strategijos krypties, plėtojant NVO veiklas ir užtikrinant tikslinės grupės asmenų gyvenimo kokybę, taikymą.

Literatūra

1. Bieliauskaitė, R., Zubienė, E. (2008). A. Adlerio terapija (individualioji psichologija). In E. Laurinaitis, R. Milašiūnas (Sud. ir red.), *Psichoterapija*. Knyga profesionalams ir smalsiesiems (p. 145–170). Vilnius.
2. Bonnie, K. N., Clements, D. H. (1991). Research on Cooperative Learning: Implications for Practice. *School Psychology Review, Vol. 20*, 110–131.
3. Booth, T. (1999). Inclusion and Exclusion Policy in England; who controls the agenda? In P. Mittler, *Working towards Inclusive Education; Social Contexts*. London: David Fulton Publishers.
4. Braye, S., Preton-Shoot, M. (1995). *Empowering practice in social care*. Buckingham: Open University Press.
5. Brown, L., Ashman, D. (1996). Participation, Social Capital, and Intersectional Problem Solving: African and Asian Cases. *World Development, 24 (6)*, 1477–1495.
6. Dromantienė, L. (2003). Nevyriausybiinių organizacijų vaidmuo stiprinant socialinę sanglaudą. *Socialinis darbas, 2 (4)*, 15–24.
7. Ebersold, S. (2004). The Affiliation Effect of Participation into Community: Conceptual and Methodological Aspects of a Participative Research. In J. Trossebo (Ed.), *Analysing living conditions*. Stockholm: Studentlitteratur.
8. Ellis, K. (2000). User involvement, Community Care and Disability Research. In H. Kemshall, R. Littlechild (Eds.), *User involvement and Participation in Social Care*. London: Jessica Kingsley Publishers.
9. Gailienė, I. (2006). Negalę turinčių asmenų subjektyvieji nedarbo faktoriai: darbo motyvacijos aspektas. *Specialusis ugdymas, 2 (15)*, 135–146.
10. Galvanauskaitė, E., Ibenskas, R., Juralevičienė, J. (2006). Savivaldybės ir NVO bendradarbiavimas: Kauno atvejis. *Jaunujų mokslininkų darbai, 2 (9)*, 66–70.
11. Giddens, A. (2005). *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
12. Guba, E. G., Lincoln, Y. S. (1994). Competing Paradigms in Qualitative Research. In N. K. Denzin, Y. S. Lincoln, *Handbook of Qualitative Research* (p. 105–117). London: Sage.
13. Jack, G., Jordan, B. (1999). Social capital and child welfare. *Children and Society, Vol. 13*, 242–256.
14. Jones, D. W. (2002). Myths, Madness and the Family. The Impact of Mental Illness

- on Families. NY, Hampshire: Palgrave Publishers Ltd.
15. Jonutytė, L., Šmitienė, G. (2007). Socioeducacinės pagalbos gatvės vaikams ypatumai nevyriausybinėse organizacijose. *Tiltai*, 4 (41), 24–41.
 16. Jonutytė, I. (2007). *Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje*: monografija. Klaipėda.
 17. Lewis, D., Madon, S. (2004). Information Systems and Nongovernmental Development Organizations: Advocacy, Organizational Learning, and Accountability. *Information Society*, 20 (2), 117–126.
 18. Lindsay, G. (2004). 10th International CEDAR Conference Report Widening participation: research, policy and practice. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 4 (3), 161–164.
 19. Morris, J. (1998). Citizenship, self-determination and political action: the forging of a political movement. *Talk at Conference in Sydney, Australia on Citizenship and Disability* [žiūrėta 2010-01-01]. Prieiga internete: <<http://www.leeds.ac.uk/disabilitystudies/archiveuk/morris/disabled%20people%20and%20citizenship.pdf>>.
 20. Nachshen, J. S. (2004). Empowerment and Families: Building Bridges between Parents and Professionals, Theory and Research. *Journal of Developmental Disabilities*, 11 (1), 67–77.
 21. Priestley, M. (Ed.) (2001). *Disability and the Life course: Global Perspectives*. Cambridge University Press.
 22. Pūras, D. (Red.) (1997). *Negalės žmonės sugrįžta į visuomenę*. Vilnius: Viltis.
 23. Roulstone, A. (1998). *Enabling technology: disabled people, work and new technology*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
 24. Rutkienė, A., Trepulė, E. (2009). Nuotolinis suaugusiųjų mokymas(is) mokymosi visą gyvenimą kontekste. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 23, 29–42.
 25. Ruškus, J. (1996). Kooperacijos su žmogumi, turinčiu vystymosi sutrikimų, modeliaavimas. In J. Ambrukaitis (Ats. red.), *Vaičių turinčių specialiųjų mokymosi poreikių, ir suaugusių neįgalių asmenų socializacija* (p. 178–182). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
 26. Ruškus, J., Mažeikis, G. (2007). *Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. Kritinė partitės ir galimybių Lietuvoje refleksija*: monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
 27. Selian, A. N. (2004). The World Summit on the Information Society and Civil Society Participation. *Information Society*, 20 (3), 201–215.
 28. Shakespeare, P., Atkinson, D., French, S. (Eds.) (1993). *Reflecting on Research Practices: Issues in Health and Social Welfare*. Buckingham: Open University Press.
 29. Stumbraitė, E. (2006). Nevyriausybės organizacijos Lietuvos pilietinės visuomenės struktūroje. In S. Šiliauskas (Sud.), *Pilietinė visuomenė: politikos įpildinimo projekcijos* (p. 156–170): kolektyvinė monografija. Klaipėda.
 30. Teresevičienė, M. (2001). *Mokymosi visą gyvenimą edukologinės dimensijos*. Habilituoto daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
 31. Zaleskienė, I., Rutkauskienė, L. (2003). Nevyriausybinių organizacijų vaidmuo teikiant socialines paslaugas. *Socialinis darbas*, 1 (3), 87–96.
 32. Žalimienė, L. (2002). Dienos centrų neįgaliesiems Lietuvoje tipologija. *Socialinis darbas*, 1 (1), 59–66.
 33. Žalimienė, L. (2006). Socialinių paslaugų vadyba: balansavimas tarp socialinio teisingumo ir ekonominio racionalumo. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (6), 183–189.
 34. Žemaitytė, I. (2004). Moterų dalyvavimas NVO vykdomuose mokymuose: nuostatos ir galimybės. *Socialinis darbas*, 3 (1), 28–34.
 35. Wolfendale, S. (1999). Parents as partners in research and evaluation: methodological and ethical solutions. *British Journal of Special Education*, Vol. 26 (3), 164–169.

Gauta 2010 10 05

ISSN 1392-5369

*Specialusis ugdymas. 2010. Nr. 2 (23), 68–78**Special Education. 2010. No. 2 (23), 68–78*

PURPOSEFULNESS OF NGO¹ ACTIVITIES RELATED TO COOPERATION OPPORTUNITIES OF PEOPLE WITH DISABILITIES

Liuda Radzevičienė, Darius Gerulaitis, Benas Gudiničius, Margarita Jurevičienė

Šiauliai University

P. Višinskio g. 25, LT-76351 Šiauliai

Irmina Beneševičiūtė

Association of People with Disabilities

Vilniaus g. 6, LT-82225 Šeduva

The article analyses NGO activities related to meeting the psychosocial needs of persons with disabilities, evaluating the level of cooperation of those participating in the NGO work (leaders and members) as well as those responsible for the formation and organisation of the social policy. Using methods of qualitative research (interview and content analysis), the content of NGOs related to activities of persons with disabilities has been revealed, as well as the cooperation opportunities and purposefulness of meeting the psychosocial needs in the aspects of social participation manifestation, cooperation aims and application of educational principles have been disclosed. It has been ascertained that NGO activities have some innovative peculiarities of the application of educational principles. NGOs do not limit themselves by teaching and occupational activities; they also contribute to the de-stigmatisation processes of persons with disabilities and other socially segregated people in the society. NGOs' leaders and persons responsible for formation and organisation of the social policy in the country emphasised the urgency of project activities, seeking to look for financial resources and to cooperate with other NGOs. NGOs' leaders and people who form policies under-emphasise the importance of lifelong learning, insufficiently use other people's experience.

Keywords: *NGO activities, psychosocial needs, social participation.*

Introduction

Restoration of independence in Lithuania resulted in rapid change in social as well as political and other spheres of life. Democratic ideas open possibilities for the people with disabilities to actively participate in the creation of the democratic society, implementing main integration principles in activities of Non-Governmental Organisations (thereafter – NGOs). According to Pūras (1997), during the first stage of integration in Lithuania, the main focus was on re-organisation of traditional institutions for people with disorders and creation of new type institutions, services, NGOs. In the later stage, change of social paradigms encouraged more active participation of people with disabilities in social life as well as in the process of state development, and this influenced change in country's social policies: centralised social state's support was no longer sufficient to guarantee social security of majority of groups in the society

(Jonutytė, 2007), especially to guarantee full social inclusion of people with disabilities. NGOs became a mediating link between the state and people in need of social, economical, educational support. Participating in NGO activities, people with disabilities acquired real opportunities for self-identification and social participation as well as for manifestation of citizenship and innate powers. NGOs strengthen the sense of sociality and allow the more universal human rights and powers develop: to widen society's experience communicating with the people with disabilities, using social activities, create social welfare not only for themselves, but for others as well. The participation in NGO activities becomes an important precondition for the formation of democratic, civil society, as well as the optimisation of integration processes of people with disabilities as active citizens of the state (Stumbraitė, 2006).

In Lithuania, NGOs' activities are very diverse not only by their content, but by legal concept as well. The analysis of NGO activities have received quite a lot of attention from the

¹ *NGO – Non-governmental organisation*

researchers: significant works of Žemaitytė (2004), Zaleskienė, Rutkauskienė (2003), Dromantienė (2003), Jonutytė, Šmitienė (2007), Ruškus, Mažeikis (2007), Žalimienė (2002, 2006), Gailienė (2006) give premises for NGO to become a competent and significant force in the society. Ideas analysed in the research papers (Selian, 2004; Lewis, Madon, 2004; Lindsay, 2004) are relevant and developing in Lithuania in the socio-cultural, economical context. They reveal new possibilities for NGO activities that would require more in-depth research. Majority of NGOs unites persons with disabilities, and their participation in NGO activities increases the opportunities of their social inclusion, satisfies their socio-educational and psychosocial needs. There's not enough research which would reveal the ability of people with disabilities to cooperate in NGOs, the relationship among persons with disabilities, NGOs' leaders' attitude to the organisations' members' ability to cooperate, state representatives' policy in regard to NGOs etc.

Social and educational urgency of the research was also determined by the project won by the authors of the scientific research programme of national science programme, "The Development of Social Welfare of People with Disabilities through NGO Activities" (No. SIN-10102, funded by the Research Council of Lithuania), the results of which are presented in this study. Social and scientific urgency allowed formulate the following problematic questions: *How is the practice based on democratic and citizenship ideas and influencing NGOs' members' – persons' with disabilities – ability to cooperate and create constructive relations being developed? What psychosocial and socio-educational needs of people with disabilities participating in NGOs are met?* Answers to these questions would widen the purposefulness of the content of NGO activities meeting and satisfying the needs of people with disabilities, would develop NGO powers searching for new forms and methods of activities.

The research subject: the purposefulness of NGOs' activities meeting the needs of people with disabilities through the ability to cooperate.

The research aim: using qualitative methods of research, to reveal the purposefulness of NGOs' activities meeting the needs of people with disabilities through the ability to cooperate.

The research tasks:

1. Using theoretical analysis to reveal the main principles and concepts of NGOs' activities, related to meeting of psycho-social needs, especially the need of cooperation.
2. Using qualitative methods (interview and content analysis), to reveal the content of NGOs' activities as well as purposefulness of meeting psycho-social needs trying to ascertain:
 - Manifestations of social participation;
 - Aspirations to cooperate;
 - Peculiarities of application of educational principles.

Research methods: theoretical analysis, qualitative research, collecting of empirical data by open interviews. Data of qualitative research was processed using method of content analysis.

Participants. 28 respondents took part in the research: 8 of them were NGOs' leaders representing interests of people with disabilities, 16 of them were participating in NGO activities and 4 representatives were social policy makers (2 members of the Parliament and 2 representatives of the executive power). The respondents were selected using the target group method of sampling. There were 23 women and 5 men.

Theoretical discourse of the activities of NGOs meeting psycho-social needs of people with disabilities

As the 26/03/04 strategy assuring lifelong learning confirmed by the Ministers of Education and Science and Social Security and Labour outlines, it is crucial to try to involve NGO and social partners into the development of adult education in the country. According to Rutkienė, Trepulė (2009), the paradigm of lifelong learning encompasses all areas of person's learning, provides the opportunities for a person to learn through his/her life. This is very important to those who haven't used or haven't had the opportunity to learn due to different reasons, dropped-out from the labour market etc. The relevance of lifelong learning is emphasised in the context of the development of European and Lithuanian academic policy, as well as of the educational practice (Teresevičienė, 2001).

As well as the implementation of principles of lifelong learning, the education of citizenship is important for NGOs and other civil organisations (Morris, 1998). The movement of

persons with disabilities which originated in the 8th decade of the last century in the USA and Europe emphasised the citizenship as a prerequisite of a community member with full rights which is formed of two dimensions: 1) participation in political processes (the right to vote, participate in political parties and join NGOs or other groups on the basis of their interests and concerns, the right of expression etc.); 2) participation in the community's social life.

The appearance and development of the social model was the central axis of social change, according to Ellis (2000) and Morris (1998). The social model suggested to identify barriers socially constructed in the society (people face certain difficulties) instead of emphasis on physical disability (and the notion of people as "having problems"). This way the persons with disabilities and other socially segregated people had the means to change the existing practice: develop new ways of activities, based on new approaches (Shakespeare, Atkinson, French, 1993) related with the social-interactive model. It offers to take into account the following factors: 1) the quality of life should not necessarily be determined by what an individual's body can or cannot do or how his/her mind and thinking are functioning. If, for example, a person cannot get a job, this is a result of discrimination and not a person's inability to walk; 2) prejudice, discrimination, services which take away powers and divide people into groups segregated from others, block up the resources and creation of acceptable environment and communication, are disabling barriers which should be given up; 3) people with physical, mental or other disorders are such because the society in which we live made them disabled.

Universal foundation of democracy is avoidance of discriminative and hierarchic social relationship. Therefore, social services and strategies related to persons with disabilities should be developed taking into account social reasons, according to Priestley (2001). The indicators of society's health and development are related to the level of individuals' independence which allows choosing place and ways of learning, work, personal relations and participation in community (Braye, Preton-Shoot, 1995).

Cooperation through activities, as one of the main conditions of NGOs' functioning, is determined by people's communication skills. Due to specific psycho-physical characteristics of

people with disabilities, often their communication which also means the ability to cooperate in the NGO activities is limited (Lindsay, 2004). This is a result of lack of social communication skills, limited opportunities to use these experiences in practice, inadequate attitude to the people with disabilities and problems of the behaviour of these people in the society, lack of knowledge necessary for creating and maintaining effective communication. Therefore, limitations of communication skills directly affect NGOs' members' ability to cooperate which is necessary in all levels of NGO activities. Joint NGOs' members' interests and their change, continuous projection – all this requires action, skills and openness to conflict and competition circumstances (Ruškus, Mažeikis, 2007).

Presenting the idea of social participation, Ebersold (2004) distinguished the directions of cooperation as the main issues of social participation development: a) creating links seeking for closer cooperation of people with disabilities. Changing environment allows creation of inter-personal and inter-institutional links through person's full participation and inclusion in activities of communities and organisations; b) encouraging social inclusion through person's empowerment. The main task of community activities is to empower a person supporting him/her to reveal the strengths and to limit the manifestation of weaknesses (Ruškus, Mažeikis, 2007). Cooperation of a person with disability is understood by general, successfully working NGOs' principles. Ability of people with disabilities to cooperate is not only their participation in NGOs, but useful relationships, satisfying their needs which become clearly beneficial to a person and to the society (Ruškus, 1996). In conclusion, the factors facilitating cooperation of persons with disabilities could be outlined as the following: content of NGO activities, social openness and readiness to cooperate of those participating in NGOs.

Each NGO, representing a certain interest group of the society, implements not only its goals, but, acquiring and widening social cognition and recognition, carries out educational activities, solving problems of people with disabilities in the social context. Active participation or non-participation in NGOs is determined by many factors; hence, participation in NGO activities often becomes a challenge not only to persons with disabilities but to the society

as well. One of the prerequisites for successful NGO activities is the ability of people with disabilities to cooperate which is determined by peculiarities and motives of inter-relationship, encouraging people to act together. Adler (quoted from Bieliauskaitė, Zubienė, 2008) states that the need of commonality and belonging to others is innate to human being; therefore, communication satisfies the basic mental needs of a person. Interaction between individuals creates preconditions for identification of social identity and social roles, opportunities of social adaptation, strengthening of self-worth of people with disabilities as well as the confidence in his/her powers (Mead, quoted from Giddens, 2005). Insufficient social skills become a problem for social inclusion opportunities: person's inadequate social skills, interpretation of his/her own disability; negative attitude of others (society) towards people with disabilities and poor knowledge about them (Lewis, Madon, 2004). This way, NGO activities in need of members' cooperation are at risk of lack of social, political, economical, cultural participation (Ruškus, Mažeikis, 2007). This is also noted by Galvanuskaitė, Ibenskas, Juralevičienė (2006), demonstrating lack of NGOs' cooperation with other institutions, their restriction to provision of material support only.

The research results

NGOs' leaders (N = 8) and members (N = 16) from the towns and regions of Šiauliai, Radviliškis, Pakruojis, Panevėžys took part in the research.

All NGOs' leaders are women aged 45 to 65 with limited work capability. Period of leadership is from 3 to 9 years. The age of NGOs' members (2 men and 14 women) ranges from 30 to 70 years old, they have limited work capacity and have been participating in NGO activities for 7–30 years.

During the research, 4 people who do not directly participate in NGO activities but are representatives of legislative and social policy executive institutions (town elder, head of the department of social welfare in municipality and two members of the Parliament) were surveyed.

Qualitative research was carried out using partially structured method of interview which has a certain internal structure but this does not prevent the respondent from expressing his/her thoughts (Wolfendale, 1999). Qualitative research

was chosen due to the idea to analyse deeper the ability opportunities of the people with disabilities to cooperate through the more in-depth knowledge of their behaviour and attitudes. The qualitative analysis allows us learn about and to purposefully model actions of people participating in NGOs; it also allows forecast the future needs of ability to cooperate of people with disabilities, and to foresee the effective ways of education of cooperation abilities. The structured interview was focused on two main themes that allowed us to reveal the aim of the research. The first interview's theme and series of questions were dedicated to reveal the content of NGO activities and purposefulness of satisfying the needs; the second – to ascertain NGO activities' evaluations and opportunities strengthening cooperation of people with disabilities when satisfying their psycho-social needs.

In total, 328 statements – empirical indicators of the manifestation of people cooperation in NGO activities meeting people's psycho-social needs – were obtained. The method of content analysis allowed distinguish and systematise relevant units obtained during interviews, rate them according to subjectively spoken out expression of participants' thoughts – assess counting frequency of usage of relevant units. All the material obtained during interviews – authentic participants' experience and evaluation of NGO activities and meeting of needs – were processed using the method of content analysis (Guba, Lincoln, 1994). It means that categorisation of empirical indicators was carried out: statements were grouped (categorised) by the researchers according to statements' semantic (notional) similarity, and then the categories were developed giving them the name which reflects the essence of the category. Striving to reduce the data subjectivity factor when creating categories, 7 research participants, who were considered as experts, took place. They grouped statements according to their semantic meaning and nominated statements, grouped them in the group discussions. All research data (categories, sub-categories, statements illustrating them and their repetition frequency) is given in the tables in accordance to the rating regulation (from the statements mentioned the most often to those mentioned the least amount of times). Statements (empirical indicators) the meaning of which was purposefulness of NGO activities, constituted one separate category (Table 1).

Table 1

The contents of the category “Purposefulness of NGO activities focused on provision of social services and meeting cultural, employment and communication needs and representation of persons with disabilities” (N = 28)

Category	Sub-categories	Illustrative statements ²	Frequency of statements
Purposefulness of NGO activities focused on provision of social services and meeting cultural, employment and communication needs and representation of persons with disabilities	NGO activities aimed at providing social services	<i>‘Well, if to name them, there’s bathing, laundering, cleaning’; ‘Those who are in bed need ‘pampers’ a lot because they, persons with disabilities, cannot wash their bedding’; ‘We collect laundry and take it to the sanatorium’; ‘It’s nice when I receive social services and get clothes washed’; ‘Well, so that the quality of their life would improve’; ‘Meet the essential needs’; ‘Of course, access, flats, adjustments of the hallway’; ‘We hope that in the future our organisation will be providing social services, massage, washing, bathing’; ‘Need to buy one more washing machine’; ‘Administer medicine to people with disabilities’.</i>	41
	NGO activities aimed at meeting cultural needs	<i>‘Everyone sees that people with disabilities are gifted singers’; ‘We are like that, us, people with disabilities, and we can with our songs and talents to warm up the heart of even the most mean person’; ‘We have a band we sing, we have a drama group, we perform’; ‘Take us on free excursions, give many nice moments’; ‘Spend free time’; ‘Achieved a lot in the cultural field, the role is really quite big’; ‘Persons with disabilities can reveal their skills’; ‘Sing beautifully, it’s so nice to listen to them’; ‘Take care of their spiritual and cultural needs’; ‘Well I think maybe (they) will integrate a bit more’; ‘If we had more concerts’; ‘Invite to the culture house to sing’.</i>	35
	NGO activities aimed at meeting needs of communication	<i>‘Want to talk... they lack communication’; ‘Communicate because people with disabilities feel so lonely’; ‘Different discussions, important that they hear nice words’; ‘Being together already is social help’; ‘Need communication’; ‘Talk about your grieves because a healthy person will not understand a person with disability anyway’; ‘Have to communicate so you experience less loneliness, you know how it is with people with disabilities’.</i>	24
	NGO activities aimed at providing material support	<i>‘So we gave a wheelchair, got some charity clothes from the dean’; ‘Want charity a lot, this is the biggest need’; ‘Material support is necessary as everyone only wants that charity’; ‘We get charity, and some businessman gives a coin or so’; ‘They come for the benefits, ask the town elder’; ‘Mainly people are active when they need to come for charity to our organisation’; ‘More people come when we give clothes, even the most passive come’; ‘Due to material support always there is some benefit’.</i>	21
	NGO activities aimed at increasing employment opportunities	<i>‘Employment problems’; ‘Also social companies employ a bit more, but usually people with a mild disability’; ‘There is a need that vocational training would be according to the place of residence. For this I wrote to the Ministry of Education and the Ministry of Social Security and Labour’; ‘Encourage work, could employ’; ‘Looking for this job, any job, just so they can work’; ‘Employment not to be rejected’; ‘The association needs to take care that they get a job and have to live better’; ‘With regards to employment, of course, it’s difficult for people. Especially those who cannot see at all’; ‘Would like to work somewhere’; ‘Now people with disabilities are supported if they are looking for the job, so they could be employed’.</i>	19
	NGO activities aimed at representation and protection of the rights of people with disabilities	<i>‘Represent the blind and partially sighted in municipality institutions’; ‘Represent rights of people with disabilities, protect their interests’; ‘We represent interests because of those numbers written on the buses’; ‘Mainly it’s not easy people with disabilities regarding allowances’; ‘Needed representation for the blind with regards to mortgage, well then we went to the Member of the Parliament asking for help’; ‘Represent and protect the members of our organisation’.</i>	12
	NGO activities aimed at meeting people’s activity needs	<i>‘People with disabilities are invited to work therapy sessions’; ‘That the persons with disabilities could realise themselves in joint sessions’; ‘Well as long as they do something’; ‘Everyone has some sort of activities’; ‘We organise activities’; ‘There are too few social companies for solving the activity problem of people with disabilities, to actively encourage their work, especially NGO because it is the institution closest to our people’.</i>	12
	Total:		

² 1–6 tables are authentic, unedited statements are given (from interview minutes)

Based on the analysis of research data, the opinion of people with disabilities as well as NGO administration and people related to policy making, we conclude that nearly the most important, most essential area of NGO activities is the focus on providing social services. It also should be mentioned that meeting cultural, employment, occupational and communication needs, makes one of the core vectors of purposefulness of the NGO cooperation. Results of the research show that NGOs' administration and NGOs' members consider the needs for provision/receiving of material support and aspiration to be employed as important ones. Assessing contents of the distinguished category from the education and andragogy point of view, a very positive aspect is that participants of the

research emphasised NGO activities aimed at representation and protection of the rights of people with disabilities at the municipal level. This is the form of storing people's social capital (Roulstone, 1998) and preconditions of community build up which are crucial in the democratic society.

Another category distinguished during the research is related to NGOs and their members' social participation. In the socio-educational respect, this is a qualitative research data group of qualitatively opposite (than the first and biggest category about peculiarities of provision of social services) side which shows trends of NGO members' inclusion and mutual contribution towards community activities (Table 2).

Table 2

The category "Features of social participation" and its contents (N = 28)

Category	Sub-categories	Illustrative statements	Frequency of statements
Features of social participation	NGO members' inclusion and contribution to community activities	<i>'We went to the cemetery to tidy up, to pay respect to abandoned graves, contributed to tidying up the church, we went to tidy up church premises'; 'The organisation set up this centre for children that parents could go to work, of course, it's good, it's good for the area that there are more workers'; 'Benefit for the town was that during the goodness day we gave not only for people with disabilities, but poor people, those on social support'; 'Our use for the town is calculated so that when a person comes to our concert he doesn't go to the doctor at that time, we keep them away from illnesses and troubles'; 'Our organisation was useful for the town when we contributed to the approaching St Mary's Festival, we brought offerings'; 'I worked as a person with disability, laid tiles for the town'.</i>	12
	Citizenship of people with disabilities while initiating NGO activities	<i>'A state will not create something else, NGO emerged from the bottom up, the government didn't create them, it depends on people wish'; 'This depends on NGOs, it should be the initiative'; 'We will only survive only standing by each other and keeping together'; 'The persons with disabilities have to enthusiastically participate in cultural life, show the initiative'; 'Encourage the activity of people with disabilities, participating with them in social life equally with everyone else'.</i>	11
	Unspecified activities of people with disabilities and their initiative to participate in NGOs	<i>'Only a person can himself, but if they don't want, they won't go, even the director will not make them'; 'We, one third of our members, are trying to bring them to life and society activities'; 'So that people don't sit at home without going out'; 'Members should be more active and express their needs'; 'People come themselves'; 'We encourage them to be active, so they are not isolated between four walls'; 'Other parents of people with disabilities are active, want to go out'.</i>	10
	Activation of people participating in NGOs by other active members	<i>'Friends can, if only they can attract other people with disabilities, only with their example and activity they can involve others'; 'Others get involved, they only need to want'; 'Well, yes, encourage somehow, someone invites me.'</i>	7
	Increasing opportunities for people with disabilities to participate in social activities through NGOs	<i>'Just involve people with disabilities into the society'; 'Individuals will successfully integrate'; 'We also used to sit at home six five years ago, didn't see any people with disability, and now they will go to the concert'; 'Of course, they were isolated, only now maybe starting to come out'; 'People with disabilities started going out, not like before, we used to sit between our four walls'.</i>	5
Total:			45

In this category, the distinguished inclusion and cooperation with others is through endless, repeating and varying formal and non-formal interactions during which social networks, norms, settled order and links are developed (Jack, Jordan, 1999). Participants of the research (people with disabilities as well as NGOs' leaders), when commenting on the NGO activities' content and purposefulness of meeting the needs of people, pointed out the civil initiatives: the initiative to solve people's problems from the "bottom", the general position to join organisations and press the government so that the means would be taken to eliminate existing social problems.

A slightly weaker and less contributing to the development of social participation evaluation of NGOs' members' aspirations to cooperate is related to not specifically named, abstract

activities of people with disabilities and their initiative to participate in NGOs. The participants of the research emphasised encouraging people with disabilities by other people who are active and have leadership skills; the development of different abilities seeking to reveal skills and potential opportunities of people with disabilities, encouraging self-confidence and self-esteem has been emphasised too. According to scientists (Jones, 2002; Ruškus, Mažeikis, 2007), the interaction among people and striving to reduce social segregation is particularly important and it occurs in a close community (like a sub-culture).

The category and its contents related to the ability of people with disabilities to cooperate in different NGO activities as well as cooperation opportunities and barriers were distinguished during the research (Table 3).

Table 3

The category "Goals of NGOs' administration and members, emphasising involvement of specialists and facilities" (N = 28)

Category	Sub-categories	Illustrative statements	Frequency of statements
Goals of NGOs' administration and members, emphasising inclusion of specialists and material resources	Strengthening cooperation of national and foreign NGOs providing socio-educational services	<i>'Make friends with other NGOs'; 'I go to other centres and am interested how organisations work elsewhere'; 'We keep in touch with everyone over the phone'; 'We are trying to cooperate with other societies, it's nicer this way'; 'It's very important to keep in contact with the support department'; 'We cooperate with department of education, organise all sorts of training'; 'The social support department regularly enquires about people with disabilities, gather information about their expectations cooperating with non-governmental organisations'; 'It would very relevant if there were some exchange with international organisations'; 'Maybe we need this sort of exchange with Europe'.</i>	18
	Lack of financial resources, restricting NGO activities	<i>'You can carry out many activities when money is there'; 'Pray to God, that there's some financing'; 'Receive support'; 'Constantly look for sponsors so get some money'; 'It's tough to get things done as everything is based on finances'; 'If we had some support from somewhere'; 'If richer countries, maybe would give some support'; 'If someone would support for real, not just to show off'; 'Material use, what about government, they will not give anything'.</i>	14
	Including specialists into NGO activities	<i>'There has to be some social worker coming to the non-governmental organization'; 'In the future we would like to have a tiflo-pedagogue in the NGO'; 'We have to, as much as possible, use our competences'; 'As they say, to show this competence a little bit'; 'You need to have many competences to work with people with disabilities'; 'Also we need this tiflo-pedagogue who teaches with a stick?'; 'Also need a psychologist, some sort of consultants'.</i>	8
Total:			40

Although, on one hand, contents of the category show positive aspects of NGO cooperation and purposefulness of the activities, it is evident that strengthening of cooperation with

other NGOs and other institutions that provide socio-educational services, according to participants' opinions, is not always clear and meaningful and little related with finding concrete

solutions (as one NGO leader claims: *'We are trying to cooperate with other societies, it's nicer this way'*). Participants did not reveal other more pragmatic motives. Creation of cooperation and partnership networks lacks concrete, pragmatic steps where the activities would be worth it (in social, economical or educational respect) communicating in the sub-culture of people with disabilities (among each other, with other NGOs or at the inter-agency level), as well as when people act in the community.

Cooperation at different levels and cooperated learning as well as meeting psycho-social and socio-educational needs is determined

by the goals of NGO activities (Bonnie, Clements, 1991); however, according to the NGOs' leaders, for this purpose there is lack of relevant specialists. Moreover, during the research, lack of financial resources, limiting NGOs' activities, was conditionally mentioned. In order to cope with limits (to improve material basis, provision of new, innovative ways of social-educational support etc.), projects at national or EU level are proposed. This is the content of yet another category related to the administrative initiative to cooperate and to develop social services through working out projects (see Table 4).

Table 4

The category "Initiative of the NGOs' administration to cooperate and develop social services through preparation of projects and strategic planning of activities" (N = 28)

Category	Sub-categories	Illustrative statements	Frequency of statements
The initiative of the NGOs' administration to cooperate and develop social services through working out projects and strategically planning activities	NGO activities oriented to the development of social services and provision of information to target groups	<i>'The service of those people will improve, they will be better off'; 'Home visits give very good results'; 'To increase the services as much as possible'; 'Social services are also needed, especially for the blind'; 'We are interested in people with disabilities, provide them with information'; 'It is a need to join people with disabilities, and information regarding the organisation is needed as well'.</i>	21
	NGO activities related to development of national projects striving to improve the quality of services	<i>'To create a project to get financing'; 'To constantly look for sponsors to get some money'; 'Well, at best they let you write project to municipality'; 'Write those projects to the government that's all'; 'We write projects to the town region'; 'To prepare projects, it depends on the state financing of our organisations'; 'Serious projects, like this one in Klovainiai, where we set up a centre for youth with mental difficulties'.</i>	12
Total:			33

As it is evident from the category contents and distinguished sub-categories, one of the most developed NGOs' leaders' fields is development of social services striving to meet different needs. Development of social services is named as the priority trend of NGO efficiency. According to NGOs' leaders, hopefully in the future, people with disabilities will be motivated to use social services, partnership will be created among other NGOs trying to implement project activities. Therefore, research participants (politicians, people with disabilities, participating in NGO activities), when evaluating possibilities of

making NGOs more efficient, named priorities which meet people's with disabilities needs, but did not elaborate much on the vision of orientation to meeting socio-educational needs, lifelong learning (Nachshen, 2004), using personal experience and using resources from the environment (Booth, 1999) or search of other innovative forms and ways of NGO activities' development.

Another important category signifying the content of the purposefulness of NGO cooperation is related to evaluations of NGO activities and leaders as experts (see Table 5).

Table 5

The category “Evaluation of meeting of psycho-social needs and activities of leaders as experts in NGOs” (N = 28)

Category	Sub-categories	Illustrative statements	Frequency of statements
Evaluation of meeting the psycho-social needs and activities of leaders as experts in NGO	NGO leaders representing individual interests of the members	<i>‘The way to represent according to the interest of people with disabilities, due to rich work experience you already know what a person’s needs are’; ‘Depends who and what someone needs’; ‘I try to take the person into account’; ‘We organise authority meetings, so that people had where to park cars’; ‘First of all, I collect wishes from people, we have asked the municipality to paint the staircase in yellow so they could see where it starts and where ends’; ‘Depending on the needs, represent individually as well, presidents individually represent people’; ‘People are individually represented in our organisation. Because this is how they should be represented’; ‘Individual help is very much needed’; ‘Need to represent so that at least people with disabilities of the first degree could go to the doctors not waiting in a queue’; ‘I think that we here represent jointly and we agree’; ‘Non-governmental organisation efficiently represents people with disabilities’.</i>	20
	Psychological and moral support for people with disabilities	<i>‘Patient and understanding, because work with people with disabilities requires special attention and sensitivity’; ‘To hear a good word is like an encouragement for us’; ‘So that people with disability could live with his/her illness’; ‘Organisation needs to communicate, especially the leaders. In other words, to feel this pain themselves’; ‘Well, why people come to organisation - to become stronger psychologically, to be able to live with disability’.</i>	9
	Creating welfare for NGO members	<i>‘So they (family members, other people) are very grateful, because there is also an organisation like this, that we substitute them and this contribution helps them to cope with difficulties’; ‘We always help the families as well’; ‘Family members always thank us for the help’; ‘We help everyone who is in a bad way’; ‘Well, the role is such that the organisation helps’.</i>	4
Total:			33

The content of the research data signifying the category, reveals NGOs’ leaders’ striving to represent individual interests of the members and provide moral support for the NGOs’ members; those indicators are related to social participation which can be defined by the term of social welfare where the ability to make decisions in the community as well as ensuring the resources existing in the community is emphasised (Kemshall, Littlechild, 2000). However, NGOs’ leaders and administration tend to expertly take on functions of organisation development as well as meeting the needs and representing all members. As an example, a typical statement of the NGO leader during the interview could be taken: *‘A non-governmental organisation efficiently represents people with disabilities.’* Majority of the respondents pay little attention to making mutual decisions and people’s involvement into the provision of services and also into strategic planning. In social work and

pedagogy (search for expert powers, mutual with the client search for opportunities to meet the needs etc.), sharing power reflects moral, civil, cognitive maturity of a person or organisation (Brown, Ashman, 1996). Some groups of people or individuals can be considered as unable to make decisions due to apparently insufficient communication skills, civil and moral maturity (these groups can be people with disabilities, children etc). The research data shows that NGOs’ leaders tend to play a role of experts regarding the evaluation and meeting the needs of people with disabilities participating in the NGO which is little oriented to joint decision-making.

The category which received the least amount of statements reflects the implementation of educational and lifelong learning principles in the NGO activities as well as change in society attitudes. The contents of this category are shown in Table 6.

Table 6

The category “NGO objectives influencing educational and lifelong learning principles and positive attitudes in the society” (N = 28)

Category	Sub-category	Illustrative statements	Frequency of statements
NGO objectives influencing educational and lifelong learning principles and positive attitudes in the society	Initiating and encouraging educational activities	<i>‘Well, it’s developed so that there are after-class activities’; ‘People with disabilities need computer courses a lot’; ‘We hope vocational training will be working well in the future’; ‘There’s lack of educational support’; ‘It would be good if the society would help me study’; ‘People with disabilities need a lot of training, then maybe would study somewhere’.</i>	9
	Formation of positive attitudes towards people with disabilities	<i>‘Of course, (they) create good image of people with disabilities anyway, raise them up in the society’; ‘These are also image issues, well, for the disabled’; ‘Due to insufficient education and information people with disability lack positive attitude in the society’; ‘First, you do what you can do and even more than you can. It forms the attitude in the society’.</i>	4
Total:			13

Assessing the data obtained through the research, this category, although very important from the position of civil and educational sciences, was not considered by the research participants as very urgent and essential (as only less than twenty statements were mentioned). However, the important potential of NGO activities was revealed – orientation not only to social services, but to educational initiatives allowing become more open to the community and witness on joint activities as well. People with disabilities who took part in the research, participating in NGOs’ activities, emphasise the importance of educational activities: the research participants, although very seldom, pointed out educational effect as a potential element of NGO’s change as well as the importance of studies and learning that enable being in the labour market, society as a whole.

Conclusions

As data of the theoretical analysis shows (especially from the sociological perspective), civil society is considered in a complex way, linking it to different political, economical and social phenomena. One of the main strategies of NGOs as civil community activities should be not only meeting the needs of people in social segregation or discrimination, but the implementation of principles of voluntarism, trust, ability to cooperate as well. Therefore, essential NGO activities should encompass application of

the lifelong learning principle, encouragement of civil education and social capital and participation.

During the research, using qualitative research methods, the purposefulness of people’s with disabilities ability to cooperate as well as meeting psycho-social needs in NGO activities were revealed (the following categories were distinguished): *purposefulness of NGO activities, aiming towards provision of social services and meeting cultural, occupational and communication needs and representation of people with disabilities; features of social participation; goals of NGOs’ administration and members, emphasising inclusion of specialists and facilities; the initiative of the NGOs’ administration to cooperate and develop social services through working-out of projects and strategic planning; evaluation of meeting psycho-social needs at NGOs as well as of activities of leaders-experts; goals of implementation of education and lifelong learning principles as well as positive attitudes in the society).*

Based on the results of the qualitative research, a presumption can be made that aspirations of people with disabilities for cooperation and essential NGO activities’ features are oriented to meeting the psycho-social needs. Needs of social services, communication, representation of interests were stressed as important. On one hand, this results in developing the sense of community in the society, conforms to preconditions of the social model when people

act with initiative using resources available in a particular community (NGO, specialist help etc.) and strive for the improvement of quality of life. On the other hand, results of the research reveal development possibilities for certain innovative principles and ways of socio-educational help: participants of the research, when talking about NGO development and purposefulness of change, put little emphasis on the aspects of creating and maintaining the civil society where NGO networks and strengthening of citizens' cooperative behaviour are nearly the most important elements.

As research data shows, people with disabilities participating in NGO activities expressed aspirations to study and be able to take part in the labour market which conforms to some philosophical positions of social participation. Social participation allows striving for a cooperative system based on person's and various specialists' equality, take part in making decisions related to the quality of life. When people are active members of the society and community, social participation can acquire forms of political representation and participation, and so on.

Summarising the results of the research, a presumption can be made that NGO activities have some innovative features of applying

educational principles. It means that training is related with some professions where new technologies (e.g. computers etc.) are used. A positive trend came to light during the research which is that NGO activities are much wider than teaching and occupation of the target group members; they also contribute to the de-stigmatisation processes of people with disabilities and other people who experience social segregation in the society. However, as the interview data shows, the NGOs' leaders and administration put more emphasis on the urgency of project activities trying to secure financial resources and cooperation with other NGOs.

As the data, gathered during the theoretical insight of the research and interviews shows, NGO leaders and policy makers put too little emphasis on the importance of lifelong learning as well as application of andragogy (adult education) principles, such as using personal experience, and cooperation skills as essential strategic trends when developing NGO activities and ensuring quality of life of the target group.

**References attached to the original paper
(pp. 66–67)**

Received 2010 10 05